

Socialdepartementet
Dnr: S2022/00562
10 juni 2022

CAN:s remissyttrande över betänkandet "En möjlighet till småskalig gårdsförsäljning av alkoholdrycker" (SOU 2021:95)

Sammanfattning

CAN avstyrker betänkandets förslag. Huvudanledningen är att förslaget att tillåta så kallad gårdsförsäljning innebär stor risk för att Systembolagets detaljhandelsmonopol äventyras. Det gäller både ur ett EU-rättsligt perspektiv men också på grund av att risken för en omfattande detaljhandel, vid sidan om Systembolagets "monopol", kan underminera Systembolagets legitimitet.

Bakgrund till CAN:s ställningstagande

Systembolagets detaljhandelsmonopol är en av hörnstenarna i den svenska alkoholpolitiken. I samband med det svenska EU-medlemskapet avskaffades flera statliga monopol på alkoholområdet. Av folkhälsopolitiska skäl kunde dock Sverige behålla Systembolagets monopol i detaljhandelsledet. Några av anledningarna till att Sverige valt att ha ett detaljhandelsmonopol på den här marknaden är desintresseringsprincipen, det vill säga att inte tillåta privata vinstintressen i detaljhandelsförsäljningen, samt att begränsa tillgängligheten till alkohol, både i termer av antalet försäljningsställen och öppettider. En förutsättning för ett detaljhandelsmonopol på den här marknaden ur ett EU-rättsligt perspektiv är dock att folkhälsopolitiken och det övriga regelverket ska vara sammanhängande och systematisk.

I Kommittédirektivet till den nu aktuella utredningen om gårdsförsäljning av alkoholhaltiga drycker framgår det att "*En särskild utredare ska utreda gårdsförsäljning av alkoholhaltiga drycker. En förutsättning för uppdraget är att Systembolagets monopol säkras.*"

Utredningens förslag att tillåta så kallad gårdsförsäljning innebär dock stor risk för att Systembolagets detaljhandelsmonopol behöver avskaffas. Riskerna för Systembolagets monopol, om gårdsförsäljning införs, har inte analyserats i utredningen och tolkningar av EU:s regelverk har överlag skett i en för gårdsförsäljningen positiv riktning.

Några av de risker för Systembolagets monopol, som utredningens förslag kan medföra är följande:

- En gårdsförsäljning enligt förslaget innebär att utländska producenter utestängs från den här försäljningskanalen, vilket mycket väl kan ifrågasättas ur ett EU-rättsligt perspektiv.
- Det finns en risk för att EU-domstolen gör bedömningen att Systembolaget inte längre har monopol för detaljhandelsförsäljningen av de alkoholdrycker som omfattas av utredningens förslag. Detta skulle medföra att Systembolagets "monopol" inte längre skulle prövas med hänvisning till artikel 37 FEUF utan i stället till artikel 34/36, vilket skulle innebära en kraftig försvagning av möjligheterna att behålla Systembolagets monopol på marknaden i övrigt.
- Som nämnts tidigare är några av syftena med ett monopol för detaljhandeln att inte tillåta privata vinstintressen i försäljningsledet samt att begränsa tillgängligheten. För att vara i överensstämmelse med EU:s regelverk ska dessutom den aktuella politiken och regelverket i detta sammanhang vara systematisk och konsekvent. Vid ett införande av gårdsförsäljning tillåts dock privata vinstintressen och en utökad tillgänglighet i detaljhandelsledet vilket innebär att det svenska regelverket inte längre är lika sammanhängande och systematisk som tidigare. Det finns i ett sådant scenario en överhängande risk för att EU-domstolen finner att förutsättningarna för ett detaljhandelsmonopol inte längre föreligger. Det kan då uppfattas som motsägelsefullt och inkonsekvent att försöka "backa bandet", avveckla gårdsförsäljningen, och återigen verka för ett detaljhandelsmonopol med argumenten att inte tillåta privata vinstintressen och minska tillgängligheten, eftersom Sverige inte ansåg detta som problematiskt när gårdsförsäljningen tilläts.
- Det finns även en risk för att en ny marknad för detaljhandel med alkohol utvecklas i relativt stor omfattning. De begränsningar för gårdsförsäljningen som utredningen föreslår är få. Bland annat föreslås inte gårdsförsäljningen vara begränsad till landsorten utan ska även kunna bedrivas i tätorter och städer. (Begreppet "gårdsförsäljning" kan därför ifrågasättas.) Enligt förslaget ska det inte finnas några begränsningar för hur mycket ett företag ska kunna sälja totalt sett, prisgolvet för den så kallade upplevelsetjänsten är diffus och försäljning av samtliga dryckeskategorier tillåts i huvudförslaget. Detta kan sammantaget få till följd att det kan utvecklas en helt ny marknad för detaljhandel med alkoholdrycker parallellt med Systembolaget. Legitimiteten för det som kan vara kvar av Systembolagets monopol kan komma att ifrågasättas.

Forskare har beräknat att ett avskaffande av Systembolagets detaljhandelsmonopol skulle innebära en ökad alkoholkonsumtion på

mellan 20 procent och 31 procent, beroende på hur alternativet skulle se ut. Det skulle innebära ökade alkoholrelaterade problem i form av till exempel våld samt alkoholrelaterad sjuklighet och dödlighet (Stockwell et al., 2018). Den konsekvensanalys som genomförts inom ramen för utredningen har dock inte beaktat konsekvenserna av en avmonopolisering.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att utredningens förslag inte uppfyller grundkravet i utredningsdirektivet, nämligen att Systembolagets monopol ska vara säkrat vid ett eventuellt införande av gårdsförsäljning.

I detta ärende har Direktör Charlotta Rehnman Wigstad beslutat. Utredare med forskningskompetens Björn Trolldal, har varit föredragande.

Charlotta Rehnman Wigstad

Direktör, CAN

Referens:

Stockwell et al. (2018) Estimating the public health impact of disbanding a government alcohol monopoly: application of new methods to the case of Sweden. *BMC Public Health*. 18:1400. Open access:
<https://doi.org/10.1186/s12889-018-6312-x>

